

Kispolgári ábrándok és fasizmus

IRTA: DEÁK JÁNOS

1.

Az abesszin rablóhadjárat, a Rajnavidék megszállása, Danzig szabadállam erőszakos alkotmányváltozása egyrésztől, másrésztől a német-osztrák megegyezés által létrejött olasz-német fasiszta front, utolsó kártyavetésnek pedig a spanyol fasiszta ellenforradalom, világosan igazolják, hogy a világ dolgozói előtt fekete sárkánycént lebeg a közvetlen veszély: a fasizmus és annak természetes következménye, egy új borzalmas világháború.

Európa nemzetei már is arcvonalba alakultak, csupán símitások történnék néhány semleges állam jobbra vagy balrafolódásával. Ausztria, Magyarország, Lengyelország határozottan a német-olasz fasiszta blokk mellé álltak. Csehszlovákia, Románia és Törökország a francia-orosz demokratikus blokkhoz csatlakoztak. Ezen külpolitikai átalakulások azonban az egyes országokban végbemenő belpolitikai változásokkal függnek össze.

A közvetlen fasiszta veszély nem csak a most kialakult fasiszta államcsoport részéről áll fenn, hanem azokban az országokban is, amelyek külpolitikailag a demokrácia megvédéséért szálltak síkra, belpolitikájukban jobboldali puccs és terrorveszély fenyeget. Példa erre Románia, ahol a jobboldali terrorakciók napirenden vannak.

A fasizmus gazdasági előfeltételeit ismerjük és mint a kapitalista társadalom rendszer utolsó, nagy, aggóniaelőtti életmentési kísérletét tekintjük. Egy olyan életmentési kísérletet, mely ezek életébe, tizezrek szabadságába és milliók biztonságának az elvesztésébe kerül. A fasizmus azonban nem teoretikus megállapításokkal harcol és épp olyan nehéz lenne ellene ezt a módot felhasználni.

A fasizmus tömegekre alapozza hatalmát és ebben különbözik minden más imperialista kényszerrendszertől. A fasiszta veszély a tömegek fasizálódásában rejlik és ennek megakadályozása minden antifasiszta mozgalom céljának kell lennie.

Németországban 13 millió marxista, majdnem ugyanannyi polgári demokrata, európai szempontból legmagasabb fokon álló civilizáció és kultúra mellett, a fasizmus győzedelmeskedett.

Hitler tömegeit nem a munkásosztályból toborozta. A hetvenmillió lakosságú Németországban akadt húsz millió olyan ember, akik határozatlan gazdasági és politikai szerepüknél fogva, alkalmasoknak bizonyultak egy fasiszta rendszer hatalomrajutását keresztülvinni.

Nem tanácsos ugyanis struccpolitikát folytatni és az eseményeket teljesen úgy magyarázni, hogy Hitlert egyszerűen nyeregbe ültették és most a ló viszi, anélkül, hogy lovagolni tanult volna.

Vad ló az, amire ültették és lovaglásának előfeltétele az volt, hogy igenis tanult lovagolni. Hitler eszköz volt, de olyan eszköz a német kapitalisták számára, amely megérte az áldozatokat. Hitler tömegekkel rendelkezett, olyan tömegekkel, melyeket más politikai irányoknak nem sikerült megszerezniök.

Ezen tömegek történelmi szereplését, gazdasági és lélektani átalakulását akarom ismertetni és egyben praktikus iránypontjait megjelölni egy széles antifaszista mozgalomnak, mely éppen a fasizmus számára alkalmas néprétegek megmentésére irányulna.

2.

Hogy valaha is, mondjuk ötven évvel ezelőtt „boldog béke” volt, csupán nagyapáink meséiből hallottuk. A történelem ugyanis tagadja, hogy kanaáni szőlőtőkék nőttek volna, sőt a munkabérek kisebbek, a nyomor Páris külvárosaiban sokszor még fantasztikusabb mérveket öltött, Kinában többen pusztultak el kolerában és a rizs okozta beri-beritől. Egyszóval a munkás és a kuli ötven évvel ezelőtt sem édegett boldog, gondtalan békében.

Nagyapáink meséjében mégis van némi igazság. Ötven évvel ezelőtt élt városainkban egy osztály, mely jöltáplált, ábrándozó-szemű emberekből állott, foglalkozásuk határozatlan volt és ebből kifolyólag egész társadalmi szereplésük is.

Élt valahol Nürnbergben, vagy Németország bármely más részén egy Mayer nevű kiskereskedő, aki gazdag nem volt, viszont szegény sem, megelégedéstől távol állott, viszont fűtötte a remény és kék mosolygós szemeiben élt megbújva és csendesen egy fővárosi csemegeüzlet, aranybetűs címtáblával — és az a Mayer naponta ott hajladozott szatócsüzletében hajnaltól késő estig, fogá-hoz verte a rézfilléreket és ábrándozott e csemegeüzletről.

Középeurópában szerte éltek Mayerok, akik arról voltak nevezetesek, hogy semmiféle politikai mozgalomban nem vettek részt, legfeljebb eljártak testületükbe egy pohár sörre és ott kuglipartival, vagy anélkül megvitatták a világ sorát, természetesen azonban távortartották magukat olyan kérdésektől mint: háború, munkanélküliség, gyarmatosítás és annál inkább jöttek szóba hercegi pletykák, udvari kiruccanások és katonai kalandok mézes-mázos pikantériái.

Amint említettem, létezett már akkor is munkanélküliség és nyomor. Sztrájkok, háborúk és forradalmak. Léteztek munkásmozgalmak és politikai pártok és az osztálytársadalom reakciós denevérei akkor is szorgalmasan csapkodtak sötét szárnyaikkal. A Mayerok azonban mindentől távol állottak. Ez érthető is. Társadalmi helyzetével az van csak tisztában, aki közvetlenül vesz részt a termelésben. Csak a munkás, aki készíti és a tőkés, akinek tulajdonát képezi az árú, van tisztában társadalmi szerepével. Abban az időben tehát aktív csak ez a kettő volt: a munkás és a tőkés. Az egyik szervezkedett, sztrájkokat vezetett, forradalmakat indított, — a másik felhasznált minden eszközt hatalma megtartásához:

fegyvert, erőszakot, háborút, vallást, félrevezetést, denúnciációt, stb.

A kettő között éltek azonban mások is. Ott volt a nagykereskedő, aki még bátran sorozhatta magát a tőkészekhez. Viszont jött utána a kiskereskedő, aki nem volt tőkés, viszont mukás sem. Azután az utazó, a falusi szatócs és hányan még: a legfinomabb átmenetek a fűszerkirálytól a paprikaórló munkásig. A kiskereskedő megkapta az árút, kifizette, iparkodott minél jobban eladni. Ha jól adta el, azt mondta szerencséje volt, ha nem, hát pechje.

Mennyi értéket fektetett ő maga munkájával az árúba, nem tudhatta — szerepe a termelésben határozatlan maradt, úgy mint állásfoglalása a társadalmi harcokban. Ezek a Mayerok két hatalmas osztály közé szorítva, az egyik számával, a másik hatalmi eszközei folytán, ingadozott jobbról balra, balról jobbra és sehol sem állapodhatott meg: mert a kereskedő nem munkás, viszont tőkés sem. Aktivitását ábrándjaiban élte ki, ilyen ábrándteljes volt egész élete, politikája, művészete és filozófiája is.

A kispolgári ábrándok nem ismertek csak jó és rossz embereket, dolgozókat és dologkerülőket, erkölcsöt és erkölcstelenséget, csendes és forrongó embereket. A gazdagabbat irigyelték, a szegényebbet megvetették, dolgoztak, mint a szegények és ábrándjaik messzebb terjedtek a gazdagok legpompásabb valóságától is.

3.

A kispolgárság tehát távol tartotta magát minden felfordulástól, mozgolódástól és élte a maga világát. Nem is tulajdonítottak neki nagy szerepet. Se jobbról, se balról. Jobbról mert nem volt rájuk szükség, balról, mert hatalmas fal választotta el őket: az ideológiájuk. A kispolgárság ideológiája éppolyan határozatlan volt és ingadozó, mint egész szerepkörük, nem tűrte el a proletár ideologia határozott céltudatosságát és ha gazdaságilag az űr mind kisebb is lett közöttük, az ideologiai kapocs nem jöhetett létre. Két okból: mert amazok félték, emezek pedig túlerősen támadtak. A proletár nem mindig töltheti ki bosszúját azon, akit a bosszú illet. Sztrájkok, tüntetések és mozgalmak kivételével, a munkás a munkaadójával szemben alárendelt, korlátozott helyzetben volt. Udvarias, megalakuló kell legyen. A bosszú azonban él és az ököl kemény. Időnként lecsap és nem mindég talál jól. Ilyenkor ott a kispolgár, aki bár nem gyáros, nem bankár és nem földesúr, de szépen lakik, jól öltözködik és olyan zavaros gondolkozásmenete van, hogy szinte érdemes szóval vagy tettel belevágni.

Így történt, hogy a kispolgárság nyugodtan megőrizhete semlegességét, nem ártott és nem is használt, sehova sem tartozott, senki sem hívta és sehova sem ajánlkozott.

Jobbról lenézték gazdasági helyzete miatt, balról lekispolgarozták zavaros ideológiája miatt. Legjobban érezte magát magamagával, szépen, mosolygós ábrándjai közepette.

4.

A gazdasági helyzet azonban megingott és a szép, békés idők véget értek. Lávahullás temette be a gazdag termőföldeket és eddig ismeretlen erőket vetett felszínre a vulkán. Megredült a föld. Megrendült azok alatt, akik bizonytalan lábakkal álltak rajta. A kispolgárság nem bírta a föld remegését, veleremegett és végül is összedült. A kartellek, trösztök, konszernek feluzsonnázták őket és utánuk még a szájukat sem kellett megtörölniök. A szatócsok tönkrementek, a kistisztviselők és a többi kisexisztenciák munkanélküliségbe jutottak. A városok mosolygós, ábrándos kispolgárai elégedetlenül olvasták az újságok hasábjait, hallgatták a rádióhíreket, értelmetlenül, kétségbeesetten bámultak a világba.

A történelmi fejlemények pedig forrtak tovább a katlanban. Sok helyen már-már kifutással fenyegetőztek: a proletáriátus harca a tőkésrendszerrel mind élesebb, mind aktuálisabb lett. És elkövetkezett a végső leszámolások korszaka. Előbb a világháború: a kedélyek úgy látszott lecsillapodnak. Az uniformis és a harci nóták nagy győzelmekké és konjunkturával kecsegtették a kis városi embereket. Kolonizáció, expanzió, a fővárosi csemegeüzlet távoli fénye feléledt a szürke, reménytelen szemekben.

Az ábrándok vérrel és bombával megvalósíthatóknak lászottak. A vesztes országokban azonban expanzió és stabilizálódás helyett forradalmak következtek. Halálraijedten látta a kispolgár a száguldozó, barikádozó, lövöldöző tömegeket. Ott, ahol a forradalom győzelme valószínűnek látszott, csatlakozott az új rendszerhez. Oroszország likvidálta a kispolgárságot. Ahol azonban a forradalom kudarcra végződött, a kispolgárság elvesztette hitét a proletáriátusban. Ellene fordult és minden bajt a „veszélyes forradalmi játékokban” látta. Csak rendezett viszonyok mellett lehet felépülni, lett a jelszó. Es megérelődött a vágó az erős kéz politikája után.

5.

A polgári demokrácia immár nevetséges és ósdi politikai rendszernek mutatkozott. Kinek is kellett?

A feltörő proletáriátus régen túlhaladta, a kapitálisták számára gyenge bástyának mutatkozott. Immár a kispolgárság sem talált benne biztonságot. Ilyen kedélyek szülhették meg a társadalmi fejlődés legkritikusabb pillanatában a fasiszta államrend gondolatát.

A kapitálisták számára ez volt a legkiválóbb rendszer a proletáriátus elnyomására, a kispolgárság benne találta meg elveszített ábrándjait. Faj, nemzet, vér: mind misztikus, zavart fogalmak, olcsó és jó orvosság bizonytalanság és félelem ellen. A kis szatócs barna ingben nagy német lett, új kincseket talált: tiszta fajt, tiszta vért és egy Vezért, aki helyette gondolkozik, cselekszik és rendelkezik.

Igy lett a fasiszmus utódja a polgári demokráciának és a kispolgári ábrándok így fejlődtek át fasiszta célkitűzésekbe, expanzióba, kolonizációba és háborúba.

6.

A kimondottan fasiszta országokon kívül a világ legkülönbözőbb országaiban most játszódik le a tömegek faszálódása. A német propaganda, a klérus, a sajtó, mind elősegítik az események gyorsabb lepergését.

Sokban azonban maga a munkásosztály is hibás. A párti és ideológiai széthúzások gyengítik az ellenállást és kisebbitik az egységfrontok kialakulását. Nemcsak hogy a kispolgárságot engedik ezáltal a fasizmus karmai közé, de még a munkásosztály egyes rétegeit is teljesen magára hagyják.

Mindébből kitűnik, hogy az elszigeteltség, szörszálhasogató-sok és széthúzások ideje lejárt. Hiába vannak tisztult fejek és mindenre elszánt harcosok, ha kívülről az események csapásszerűen ütnek rajtunk és a tegnap még demokratikus országok máról holnapra diktatúrákba fulladnak.

Mindenféle haladásnak ellensége a fasizmus. Nemcsak a munkásosztály, a polgári intelligencia, de a kispolgárság is végeredményben csak veszíthet a fasizmus által. Ezért kell a fősulyt a közvetlen, közös veszély elhárítására fordítani. Ha Franciaországban nem alakul meg az egységfront, ma De La Roque ezredes tűzkeresztes banditái garázdálkodnának Párisban. A spanyol ellenforradalom is az egységfront gyengeségéből és a munkásosztály széthúzásából jöhetett csak létre.

7.

Az egységfront szempontjából kétféle embert ismerünk csak: fasisztát és antifasisztát. Mindenki, aki antifasiszta, azzal szövetkezni kell, mert csak így lehet megakadályozni a mindnyájunk fölé nehezedő legnagyobb veszélyt: a fasizmust. Természetesen az egységfront nem ideológiai közösséget jelent. A munkásosztály az egyetlen helyes úton halad céljának és szabadságának kiküzdésére. Ellenben éppen dialektikus gondolkodásunk segítségével alkalmazkodunk az események változásaihoz és aki ma elszigetelten, u. n. tiszta politikát folytat, az jobban teszi, ha egy-két évtizedre elbújik és megvárja az események lejátszódását.

8.

Jugoszlávia lakosságának 80%-a paraszt, csupán 8% ipari munkás és 12% városi kispolgárság. A parasztság legnagyobb részét politikailag vagy passzív, vagy ingadozó, annál inkább aktivizálódik az a 12% kispolgárság, mely városi lakosságunk zömét képezi. Tehát a mindenkori haladás védelmezőinek, a munkásságnak és az intellektueleknek arra kell törekedniök, hogy a kispolgárságot is a demokratikus eszmék szolgálatába állítsák.